

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2149 – 9225

Yıl: 1-Sayı: 2/Year 1-Issue 2
Aralık 2019/December 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 64-82

Geliş Tarihi / Received Date:

23.12.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

27.12.2019

Hakem 2 / Referee 2:

27.12.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

27.12.2019

Yazar Bilgileri/Author Info

∞

Şerife SAZAK

Orcid id:0000-0001-9537-2103
sesazak@gmail.com

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

İletişim

usbaddergi@gmail.com
https://dergipark.org.tr/usbadd

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

AHMET RASİM'İN “YENİ USUL MUALLİM-i SARF” ADLI DİL BİLGİSİ KİTABI*

Şerife SAZAK

Öz: Dil; insanların isteklerini, beklentilerini, hissettiklerini kısacası duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde önemli bir rol oynayan unsurdur. Dil, toplumun devamlılığını sağlar, toplumların kültürünün nesilden nesile aktarılmasında belirleyici bir işlev üstlenir. Bu nedenle eğitim ve öğretim sürecinde dil eğitimine özellikle önem verilir. Dil eğitiminin önemli basamaklarından birini de dil bilgisi konusu oluşturur.

Dil bilgisi alanında çalışmalar yapan, bu alanda eser veren yazarların sayısı oldukça fazladır. Bu konuda birçok eser meydana getiren yazarlardan biri de Ahmet Rasim'dir. Bu çalışmada; Ahmet Rasim'in hayatına değinilmiş ve yazarın birkaç baskısına daha rastlanan ve içlerinde en hacimli olan “Yeni Usul Muallim-i Sarf” adlı eseri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Rasim'in Arapça ve Farsça dil bilgisi konularına ağırlık vererek şekil bilgisi mahiyetinde bir eser meydana getirdiği belirlenmiştir. Eserde işlenen en kapsamlı konu, edatlardır. Ayrıca yazarın eserde kullandığı anlatım, araştırma, soru - cevap uygulaması gibi yöntemler, Rasim'in öğrenci odaklı bir dil bilgisi kitabı meydana getirme amacında olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil Bilgisi, Dil Bilgisi Kitabı, Ahmet Rasim, Yeni Usul Muallim-i Sarf.

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Sazak, Ş. (2019). Ahmet rasim'in “yeni usul muallim-i sarf” adlı dil bilgisi kitabı - ahmet rasim's grammar book named yeni usul muallim-i sarf. USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International Journal Of Social Sciences Academy, 1(2), 64-82.

* Bu yazı, yazarın Prof. Dr. Bilâl Aktan danışmanlığında hazırlanan “Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muallim-i Sarf Adlı Dilbilgisi Kitabı” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

AHMET RASİM'S GRAMMAR BOOK NAMED YENİ USUL MUALLİM-İ SARF

Abstract: Language is a factor that play an important role in expressing people's own wishes, expectations, briefly stated their thoughts and feelings. Language provides the continuity of the society and plays a decisive function in transferring of culture of the society from generation to generation. Therefore, particular attention is given to language training in the teaching and learning process. The subject of grammar creates one of the most important steps of the language education.

The number of authors studying on grammar and giving production in this field is quite high. Ahmet Rasim is one of those authors who works on this field. In this study, the life of Ahmet Rasim is mentioned and his work "Yeni Usul Muallim-i Sarf" which is the most voluminous among them and more fall on few edition is examined. As a result of the analysis, it was determined that Rasim created a work in the form of morphology by focusing on Arabic and Persian grammar. Prepositions are the most comprehensive subject covered in the article. In addition, the methods used by the author such as narration, research and question – answer applications showed that Rasim intends to produce a student – oriented grammar book.

Key Words: Grammar, Grammar Book, Ahmet Rasim, Yeni Usul Muallim-i Sarf.

1. Giriş

Dil, insanların anlaşmasını sağlayan önemli bir yapıdır. İnsanlar; duygu, düşünce, hayal ve isteklerini dil aracılığıyla birbirlerine anlatarak iletişimlerini sağlarlar. Aynı zamanda dil, toplumların oluşmasında ve toplumların devamlılığının sağlanmasında da etkin bir rol oynar. Dolayısıyla dil, kültür kavramının meydana gelmesinde etkilidir. Aksan, eserinde dilin tanımını şöyle yapar:

"Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan ögeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir." (Aksan, 2009, s. 55).

Dil, insanlar tarafından yüzyıllar boyunca kullanılarak toplumlar arasında ve hatta bir toplum içerisinde zamanla çeşitli değişim ve gelişimler göstermiştir. Bu süreçte, dil dediğimiz canlı varlığın kendisi gibi değişen ve gelişen kuralları da oluşmuştur. Örneğin, bir tümce kurmak için rastgele sözcükler seçemeyiz. Seçtiğimiz sözcüklerin belirli bir sıraya girmesi, aralarında anlamlı bir bütün oluşturması ve bu oluşumun duygu ve düşüncelerimizi karşı tarafa doğru bir şekilde iletmesi gerekir. İşte bu oluşuma tümce denir. Bahsettiğimiz örneğimizde de görüldüğü üzere tüm bu süreç yani sözcüklerin, tümcelerin oluşumu, bunların hangi kurallar içerisinde nasıl meydana geldiği dil bilgisinin konusunu oluşturur.

Dil bilgisi, çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin, ses, şekil ve tümce yapısı ile tümcenin ögeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalı; bu bilgileri veren dersin ve kitapların adıdır (Korkmaz, 1992). Dil bilgisi, Arapça'da ise "sarf" terimiyle karşılanır.

2. Ahmet Rasim

2.1. Hayatı

Ahmet Rasim, bazı yazarlara (Altınkaynak, 2004) göre 1864 ve diğer çoğu yazara (Aktaş, 1987; Bilgin, 2002; Gökman, 1989; Hizarcı, 1953; Levend, 1965; Yeşilyurt, 2002; Yetiş, 1980) göre ise 1865 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Bahaettin Efendi, annesi ise Nevber Hanım'dır. Bahaettin Efendi posta ve telgraf memurudur. Her gittiği görev yerinde yeni bir bayanla evlenen Bahaettin Efendi, Nevber Hanım'ı bırakır ve İstanbul'a gönderir. Böylece Ahmet Rasim henüz dünyaya gelmeden babasız kalır. Nevber Hanım oğlunu dikiş dikip para kazanarak büyük bir özenle büyütür.

Rasim, okul çağına gelince mahalle mektebine verilir. Sık sık ev değiştirmeleri dolayısıyla çeşitli okullarda eğitim görür. Eğitim sürecinde eniştesinin tutmuş olduğu Yakup adlı bir hocadan Arapça ve yazı dersi almaya başlar. Eniştesinin ölümü üzerine 1876 yılında Darüşşafakaya verilir.

Rasim'in öğrenim hayatı boyunca en çok ilgisini çeken ve hoşuna giden ders, edebiyat olur. Rasim, bu merakı doğrultusunda çeşitli edebiyat dergileri okur ve defterine notlar alır. Divan şairlerinin eserlerini okur, onlara nazire yazmaya gayret eder. Bu arada onun, Çanta dergisi ile teması Avrupaî edebiyatla tanışmasına zemin hazırlar (Aktaş, 1987). 1883 yılında Darüşşafaka'dan birincilikle mezun olur.

Rasim'in ilk görevi, Posta ve Telgraf Nezareti Fen Kalemî'nde kâtiplik yapmak olur. Ancak bu görevine alışamaz, içinde serbest yazar olarak hayatını devam ettirme hevesi yatar. Levend, eserinde Rasim'in bu isteğiyle ilgili şunları aktarır:

Rasim, okul hayatından ayrıldıktan birkaç ay sonra geceleri sabahlara kadar çalışarak bir haftada Fransızca'dan çevirdiği bir manzumeyi, Bayezit'teki kitapçı Kirkor'un tavsiyesiyle Mithat Efendi'ye götürüyor. Fakat içeriye girmeye cesaret edemeyerek, kapıda rastladığı sermürettip Tatar Abdullah'a veriyor. Yolcu başlığını taşıyan bu yazının iki gün sonra gazetede çıkması, Rasim'i çok sevindirmiştir. Bu, Rasim'in basılmış ilk yazısıdır (Levend, 1965, s. 50 – 51).

Ahmet Rasim, Fransızca'dan çeviriler de yapmıştır. Bu yazılar sayesinde bir gün Ahmet Mithat ile tanışır ve yazarak para kazanmaya başlar. Bu süreçte Sadberk Hanım ile evlenir.

Aktaş, eserinde Rasim'in gazeteciliğe nasıl başladığını şu şekilde anlatır:

Baba Tahir ile Ahmed Rasim, Ceride-i Havadis Gazetesi idarehanesine giderler ve Ahmed Rasim bu gazetenin yazı heyetine tercüman olarak girer. Bir müddet sonra da, annesinin ısrarını da dinlemeyerek memuriyetten ayrılır, kendisini yalnızca gazeteciliğe verir. Ceride-i Havadis'te çalışırken de fennî ve edebî yazılarını Tercüman-ı Hakikat'e göndermektedir. 1885'te altı yüz kuruş maaşla bu gazetenin yazı heyetine katılır ve profesyonel manada gazeteci olur (Aktaş, 1987, s. 27).

Ahmet Rasim, *İkdam*, *Malumat*, *Sabah*, *Tasvir-i Efkâr*, *Yenigün*, *Akşam*, *Zaman*, *Vakit* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde de çalışmıştır (Altınkaynak, 2007).

Atatürk, Ahmet Rasim'in yaptığı hizmetleri takdir eder ve onun milletvekili olarak seçilmesini sağlar. Hayatının son zamanlarında milletvekilliği yapan yazar, 1932 yılında vefat etmiş ve Heybeliada mezarlığına defnedilmiştir.

2.2. Eserleri

Ahmet Rasim, roman, hikâye, fıkra, makale, okul kitapları ve hatıra gibi pek çok türde eserler meydana getirmiştir. Ahmet Rasim ile ilgili bilgi veren kitaplarda yazarın meydana getirdiği eserlerin yazılış tarihleri tüm kitaplarda aynı şekilde verilmese de yaygın olan kabuller çeşitli kitaplardan [Aktaş (1987); Altınkaynak (2007); Özkırımlı (2004); *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1977); *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (2003)] derlenerek eser listesi aşağıda verilmiştir.

2.2.1. Roman ve Hikâyeleri

Derd-i Dil 1307/1890, İlk Sevgi 1307/1890, Bir Seffilenin Evrâk-ı Metrûkesi 1308/1891, Endişe-i Hayat 1308/1891, Güzel Eleni 1308/1891, Leyâl-i İztirâb 1308/1891, Mehâlik-i Hayat 1308/1891, Meşâk-ı Hayat 1308/1891, Meyl-i Dil 1308/1891, Tecârib-i Hayat 1308/1891, Afife 1309/1892, Biçare Genç 1311/1894, Gam-ı Hicran 1311/1894, Mektep Arkadaşım 1311/1894, Numune-i Hayal 1311/1894, Tecrübesiz Aşk 1311/1894, Ela Gözler 1312/1895, Sevda-i Sermedî 1312/1895, Asker Oğlu 1314/1897, Nâkâm 1314/1897, Ülfet 1316/1899, Hayât-ı Hakîkiyye Sahnelerinden Belki Ben Aldanıyorum 1327/1909, Hamamcı Ülfet 1340/1922, İki Güzel Günahkâr 1340/1922, İki Günâhsız Sevdâ 1341/1923.

2.2.2. Fıkra ve Makaleleri

Külliyât-ı Sa'y u Tahrîr: Makâlât ve Musâhabât 1325/1907, Külliyât-ı Sa'y u Tahrîr: Menâkıb-i İslâm, 2 cilt, 1325/1907, Şehir Mektupları, 4 cilt, 1328-1329/1910-1911, Tarih ve Muharrir 1328/1910, Cidd ü Mizah 1336/1918, Eşkâl-i Zaman 1336/1918, Gülüp Ağladıklarım 1340/1926, Muharrir Bu Ya 1345/1927.

2.2.3. Mensur Eserleri

O Çehre 1310/1893, Kitâbe-i Gam, 3 cilt, 1340/1922.

2.2.4. Hatıraları

Gecelerim 1311/1894, Fuş-ı Atik, 2 cilt, 1341/1922, Matbuat Hâtıralarından: Muharrir, Şair, Edip 1342/1924, Falaka 1345/1927.

2.2.5. Tarihle İlgili Kitapları

Arapların Terakkıyat-ı Medeniyesi, 2 cilt 1304/1887, Eski Romalılar, 2 cilt, 1304-1306/1887-1889, Tarih-i Muhtasar-ı Beşer 1304/1887, Terakkıyat-ı İlmiye ve Medeniye 1304/1887, Küçük Tarih-i İslâm 1306/1889, Küçük Tarih-i Osmanî 1306/1889, Osmanlı Tarihi 1307/1890, Tarih-i Ticaret 1308/1891, Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi, 4 cilt, 1328-1330 /1910-1912, İki Hâtırat Üç Şahsiyet 1334/1916, İstibdattan Hâkimiyet-i Milliyeye, 2 cilt, 1342-1343/1924-1925.

2.2.6. Seyahat Yazıları

Romanya Mektupları 1334/1916.

2.2.7. Monografi

İlk Büyük Muharrirlerden Şinâsi 1345/1927.

2.2.8. Çevirileri

Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze 1303/1886, Cümel-i Hikemiyye-i Ecnebiyye 1303/1886, Cizvit Tarihi 1304/1887, Ezhâr-ı Tarihiye 1304/1887, Ürani 1308/1891, İki Damla Gözyaşı 1312/1894, La Dame aux Camelias 1313/1895, Mathilde Laroche 1313/1895, Karpaz Dağlarında 1314/1896, Mızıkacı Yanko ve Kamyenka 1317/1900, Neşide-i Ruh 1317/1900, Ohlen Karısı 1317/1900, Kaptan Jipson 1320/1903, Madam Hardiber 1320/1903, Asya Kumsallarında 1322/1905.

2.2.9. Okul Kitapları

Yeni Usul Sarf-ı Farisî 1305/1888, Hesab-ı Tedricî 1306/1889, İmlâ-i Osmanî 1306/1889, Yeni Usul Muallim-i Sarf 1306/1889, Yeni Usul Sarf-ı Farisî 1306/1889, Sarf-ı İptidaî 1308/1891, Hesap Kitabı 1310/1893, Küçük Tarih-i Osmanî 1310/1893, Küçük Hıfzıssıhha 1311/1894, Amelî ve Nazarî Talim-i Lisan-ı Osmanî 1312/1895, Kıraat Kitabı 1312/1895, Elifbadan Sonra 1317/1899, Elifba 1320/1903, Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî, Tecrübeli Sarf 1340/1922, Yeni Sarf Dersleri 1342/1924, Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri 1343/1925, Doğru Usul-i Kıraat 1344/1926.

2.2.10. Diğer Eserleri

Bedayi-i Keşfiyyat ve İhtiraat-ı Beşeriyeden Fonograf 1302/1885, Elektrikiyyet-i Sakine 1302/1885, Fonograf 1302/1885, Cümel-i Hikemiyye-i Osmaniye 1303/1886, Elektrik 1304/1887, Garaib-i Âdât-ı Akvâm 1304/1887, Teşekkül-i Cihan Hakkında Fikr-i İcmalî 1304/1887, Hazine-i Mekatip veyahut Mükemmel Münşeât 1306/1889, Ömr-i Edebi, 4 cilt, 1314-1317/1897-1900, Hanım 1328/1910.

3. Yeni Usul Muallim-i Sarf

"Yeni Usul Muallim-i Sarf" adlı eserin çoğunluğuna ULAKBİM ("http://www.toplukatalog.gov.tr/index.php?f=1&the_page=&cwid=2&keyword=yeni+usul+muallimi+sarf&tokat_search_field=1&order=0&command=Tara#12") aracılığıyla ulaşabildiğimiz çeşitli baskıları şunlardır:

YUMS, İkinci Sene, 1305 (1888), İstanbul, 104 s. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi - Atatürk Kitaplığı)

YUMS, İkinci Sene, 1307 (1889), İstanbul (Bakış, 1987: IV)

YUMS, İkinci Sene, 1314 (1896), İstanbul (Bakış, 1987: IV)

YUMS, 1327 (1909), İstanbul: Hürriyet, 64 s. (Ankara - Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi)

YUMS, 1327 (1909), Jirayir Keteon Matbaası, İstanbul, 126 s. (BİSAV Kütüphanesi)

YUMS, İkinci Sene, 1327 (1909), Tefeyyüz Kitabhanesi, İstanbul, 120 s. (Marmara - Nadir Eserler Kataloğu)

YUMS, Üçüncü Sene, 1327 (1909), Jirayir - Keteon Matbaası, İstanbul, 120 s. (Atatürk - Merkez Kütüphanesi)

YUMS, 1328 (1910), İstanbul, 232 s. (AYK - TDK)

YUMS, 1328 (1910), Tefeyyüz Kitabhanesi, İstanbul, 192 s. (BİSAV Kütüphanesi)

YUMS, İkinci Sene, 1328 (1910), İstanbul, 120 s. (İstanbul BB - Atatürk Kitaplığı)

YUMS, Üçüncü Sene, 1328 (1910), Tefeyyüz Kitabhanesi, İstanbul, 232 s. (İstanbul BB - Atatürk Kitaplığı)

YUMS, Üçüncü Sene, 1328 (1910), Artin Asaduryan ve Mahdumları Şirket-i Mürettibiyesi, İstanbul, 232 s. (Atatürk - Merkez Kütüphanesi)

YUMS, 1329 (1911), Asaduryan Matbaası, İstanbul, 232 s. (Selçuk - Merkez Kütüphanesi)

YUMS, İkinci Sene, 1329 (1911), 4. Baskı, İstanbul, 31 s. (Atatürk - Merkez Kütüphanesi)

YUMS, Birinci Sene, 1330 (1912), İstanbul, 64 s. (İstanbul BB - Atatürk Kitaplığı)

YUMS, 1330 (1912), Tefeyyüz Kitabhanesi, 4. Baskı, İstanbul (Dersaadet), 31 s. (İstanbul BB - Atatürk Kitaplığı)

YUMS, Birinci Sene, 1333 (1915), 10. Baskı, İstanbul (İstanbul Sabahattin Zaim Kütüphanesi)

YUMS, Üçüncü Sene, 1337 (1919), Bakü (Bakış, 1987: IV)

YUMS, İstanbul, 120 s. (AYK - TDK).

Ahmet Rasim, edebiyatımızda anı, fıkra ve makaleleriyle öne çıkan üretken bir yazarımızdır. Ahmet Rasim'in unutulmayacak hizmetlerinden biri de mektepler için yazdığı eserlerdir (Ertaylan, 2011). Dilaçar, dil bilgisi konusunu ele aldığı makalesinde şunları aktarır:

Öğretici (grammarie didactique) ya da Kuralcı (grammaire normative, Alm. Regelgrammatik, Beispielgrammatik) ya da Kuralcı - betimleyici (grammaire normative - descriptive) ya da Buyurucu (grammaire prescriptive) ya da Okul grameri (grammaire scolaire): Okullarda kullanılan, dil kurallarını anlatan, doğruyu öğreten, yanlış gösteren, öğrenciye alıştırmaya ödevleri veren gramerdir (Dilaçar, 1971, s. 89 - 90).

Ahmet Rasim'in bu çalışmada incelenen "Yeni Usul Muallim-i Sarf" adlı eseri yukarıda yapılan *okul grameri* tanımına uygun bir içeriğe sahiptir. Rasim, eserini okullarda öğrencilere okutulmasını amaçlayarak yazmıştır.

Tokatlı (2003), eserinde Ahmet Rasim'in üç farklı seviyede yazdığı dil bilgisi kitaplarının birinci seviyesinde olanına "Sarf-ı Türkî", ikinci seviyede olanına "Muallim-i Sarf" ve üçüncü seviyede olanına ise "Talim-i Lisan-ı Osmanî" adını verdiğini aktarır.

Bu çalışmada incelenen "Yeni Usul Muallim-i Sarf" adlı eser, İstanbul'da 36 - 38 numaralı Dersaadet-i Bab-ı Ali Caddesi'nde bulunan Tefeyyüz kütüphanesinde kayıtlıdır ve Artin Asaduryan matbaasında 1328 (1910) yılında basılmıştır. Eser, 232 sayfa ve 5 bölümden oluşur. Eserde maddeleme yoluyla konu anlatımı yapılmıştır. Bu maddelerin sayısı ise 440'tır.

Rasim kitabın ön sözünde, bu eserin daha önce nüshaları bulunan "Yeni Usul Muallim-i Sarf" adlı kitapların devamı niteliğinde olduğunu, eserin Osmanlı Türkçesinin dil bilgisi ve söz dizimi kurallarına göre Fransa'nın resmî programı dâhilinde yazılan "Larive ve Fleury" adlı dil bilgisi kitabının esaslarına göre yazılmış bulunduğunu ve bu kitabın beşinci baskı olduğunu ifade eder.

Rasim eserin başında, Batılıların dil bilgisi kitaplarındaki teorik ve pratik yöntemleri, halkın düşüncesinden çekindiği için bundan önce yazdığı dil bilgisi kitaplarında uygulamaya geçirmediğini ancak eserlerinin umulandan fazla ilgi görmesiyle birlikte bu dil bilgisi kitabında bu yöntemleri uyguladığını aktarır. Yazar, "Özel Uyarılar" kısmında ise hocaların öğrencilere ders anlatırken sadece bu kitapta verilen örnekler ve alıştırmalarla yetinmelerinin yeterli olmayacağını söyler ve çocuklara ezber yerine uygulamalı bir şekilde ders anlatmanın gerekli olduğunu ifade eder. Rasim, öğretimin önemli noktalarından birinin de öğrencilere derste

farklı örnekler vermek olduğunu belirtir. Ayrıca Rasim, eserinin okullarda okutulmaya uygun olan ilk dil bilgisi kitabı olduğunu vurgular.

3.1. Birinci Bab

Dil, dil bilgisi, Osmanlıcanın kökeni, sesli harfler, imlâ işaretleri, harekeler, söz, sözcük ve sözcük türleri konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu doğrultuda "Malumat-ı İbtidaiyye" adlı bölümde dil bilgisi ve Osmanlıca dil bilgisinin tanımına yer verilmiştir. "Elsine" başlığı altında dilin tanımı, dilin eski ve kullanılmayan diller veya yerleşmiş ve kullanılan diller olarak iki kısma ayrıldığı ifade edilerek kullanımdan kalkmış dillere Sanskritçe, Yunanca, Latince ve İbranice örnekleri verilmiş, kullanımı devam eden dillere ise Osmanlıca, Arapça, Farsî, Fransızca, İtalyanca, Almanca ve İngilizce örnekleri gösterilmiştir. Konunun sonunda ise "ihtar" adlı kısımda ana dil tabirinin önceki önemini yitirmeye başladığını, bunun sebebinin ise âlimlerin dilin bölümleri ile devamlı uğraşarak birçok keşif yapması olduğu aktarılmıştır.

3.2. Lisan-ı Osmaninin Menşei

Bu başlık altında türemiş dilin tanımı yapılmıştır. Ayrıca Osmanlıcanın Çağataycadan geldiği aktarılarak Osmanlıcaya Arapça ve Farsça gibi dillerden ödünçlemeler yapıldığı söylenmiştir. Diğer bir maddede kelime türetme yollarını araştıran disiplinin tanımı yapılmıştır.

3.3. Huruf-ı İmlâ

Ünlü harflerin tanımı verilmiş, elif, vav, he ve ye harflerinin sözcüklere eklenerek bu sözcükleri nasıl okuttuklarına değinilmiştir. "İşaret-i İmlâ" başlığı altında ise harekenin tanımı verilmiş, harekenin üstün, esre ve ötre olarak üç türe ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu başlık altında cezim ve şeddenin tanımı da yapılmıştır.

3.4. İşaret-i Tahririyye

Bu kısımda noktalamanın tanımı yapılmış ve noktalama işaretlerinin virgöl, noktalı virgöl, iki nokta, nokta, soru işareti, ünlem işareti, tırnak, kısa çizgi ve parantez olmak üzere dokuz türü olduğu anlatılmıştır. Virgölün tanımı yapılarak cümleler üzerinde çeşitli örnekler verilmiştir. Bu konunun bitiminde "temrin" başlığı altında uzun bir metin verilerek bu metni oluşturan cümlelerdeki gerekli yerlere virgöl konması istenmiştir. Ayrıca noktalı virgöl konusu anlatılarak "temrin" başlığı altında bir metin verilerek gerekli yerlere virgöl ve noktalı virgöl konulması istenmiştir. İki noktanın tanımı yapılarak "ihtar" başlığında "şöyle ki" yapısının iki noktanın yerine geçtiği bilgisi verilmiştir. Konunun bitiminde "temrin" başlığı altında örnek bir şiir verilerek gerekli yerlere virgöl, noktalı virgöl, bir nokta ve iki nokta işaretleri konulması istenmiştir. Ayrıca soru işareti, ünlem işareti, tırnak, kısa çizgi ve parantez işaretlerinin tanımlarına yer verilerek bunlara çeşitli örnekler gösterilmiştir.

3.5. Sarf - Kelime - Lafz

Harfin, sözün ve sözcüğün tanımı yapılarak bunlara çeşitli örnekler verilmiştir. "Aksam-ı Kelime" kısmında sözcüklerin isim, fiil ve edat olarak üçe ayrıldığı anlatılmıştır. "İhtar" başlığı altında ise adların "işaret zamirleri ve sıfatları", "belirsizlik zamiri ve sıfatları", "sıfat", "zamir" ve "masdar" olarak beş kısma ayrıldığı aktarılmıştır. Konu bitiminde ise "temrin" başlığı altında bir önceki anlatılan konu olan soru işaretiyle ilgili alıştırmaya yer verilmiştir.

3.6. İkinci Bab

Bu bölümde; ad, ad türleri, özel adların kökeni, cins adların kökeni, adların çoğul yapımı, yabancı adlar, dilimize girmiş yabancı adlara örnekler, özel adların çoğul yapımı, adların hâlleri, zincirleme ad tamlaması, adil ve adil çeşitlerinden bahsedilmiştir. Buna göre "İkinci Fasıl" kısmında; işaret ve sayı adlarının üzerinde durulmuştur. "İkinci Bab" bölümünde "isim" başlığı altında ad tanımı yapılmıştır. "İsm-i Has - İsm-i Cins" bölümünde özel isim ve cins isim tanımlanmış ve bunlara örnekler verilmiştir.

3.7. Esmâ-i Hassanın Menşei

Bu başlık altında bu konunun dil bilgisi tarihinde nasıl geçtiği anlatılarak adların özellikleri aktarılmıştır. "İsm-i Cinslerin Menşei" bölümünde Osmanlıcada bulunan adların Türkçe, Arapça, Farsça ve bazı yabancı dillerden oluştuğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Türk dilinin kendi içinde adlara sahip olduğu aktararak bu adların yapılış biçimlerine yer verilmiştir. Ayrıca adların yapılış şekillerine göre türetimle ilgili örnek tablolar verilmiştir.

3.8. İsm-i Cinslerin Envai Muhtelifesi

Bu bölümde cins adların soyut ad, somut ad, topluluk adı, yer adı, âlet adı, âitlik adı, küçültme adı ve birleşik ad olmak üzere pek çok türü olduğu aktarılmıştır. Bunların Arapçadan geldiği belirtilerek her türün tanımı yapılmış ve anlatım örneklerle desteklenmiştir. Konunun bitiminde "İhtar" başlığı altında Türkçede mekân adı, zaman adı gibi türlerin bulunmasının Arapçanın kurallarına meyletmekten kaynaklandığı bildirilmiş ve bu türlerin Arapçada vezinlerle yapıldığı buna karşılık bu türleri oluşturmak için Türkçede vezinlerin bulunmadığı aktarılmıştır.

Ayrıca bu konunun altında "Temrin" başlığında şiir metni verilerek gerekli yerlere soru işareti, "Temrin-i Umumî" başlığı altında ise örnek bir metin verilerek gerekli yerlere uygun olan noktalama işaretleri konulması istenmiştir. Aynı başlık altında belirli ve belirsiz adların tanımları verilmiş ve bunlara örnekler verilmiştir. Bu konu bitiminde "Temrin" kısmında örnek bir metin verilerek metindeki özel adların parantez içine alınması istenmiştir.

Eserde, adlarda cins ve niceliğin tanımları verilmiştir. Cins adlarının eril ve dişil olmak üzere ikiye ayrıldığı aktarılmıştır. Eril ve dişilin tanımları verilerek örneklerle desteklenmiştir. Konu bitiminde "İhtar" başlığı altında Türkçede eril ve dişil gibi bir ayrımın olmadığı, bunun yerine adlardan önce dişil ve erkek sözcüklerinin getirildiği belirtilmiştir. Arapçada kullanılan elif-i tenis ve kuralsız dişiliğin tanımı verilmiştir. Elif-i tenisin elif-i maksure ve elif-i memdude olarak ikiye ayrıldığı aktarılmış ve örnekler verilmiştir.

Ayrıca cinslik kavramının tanımı yapılmış, cinslik kavramının teklik ve çokluk olmak üzere ikiye ayrıldığı belirtilmiştir. Teklik ve çokluğun da tanımı yapılmış ve örnekler verilmiştir. "Kaide" başlığı altında Osmanlıcada bir ismin nasıl çokluk yapıldığı anlatılmıştır. "Sarf Tarihi" kısmında eski yazarların "ler"i "lar" olarak yazdıkları aktarılmış ancak bugün bu şekilde kullanımı olmadığı bildirilmiş ve Fuzuli'nin bir beytinden örnek verilerek konu anlatımı desteklenmiştir.

Bunun yanında dilimizde Farsça kurallara göre çokluk yapıldığı belirtilerek buna örnekler verilmiştir. Farsça kurallara göre yapılan çoklukların Türkçede olmadığı belirtilerek Arapça kelimelerde bu kuralın bazen dilimizde kullanıldığı aktarılmıştır. Arapçadaki topluluğun kurallı erkek çokluk, kurallı dişil çokluk ve kuralsız çokluk olmak üzere üçe ayrıldığı belirtilmiş ve bunların her birinin tanımı yapılmıştır. Ayrıca Arapçadaki ikilik kategorisi de anlatılmıştır.

3.9. Suret-i Muhtelifeden Gelen Cemlerden Birkaç Numune

Bu bölümde Arapçada olan kurallara göre yapılan çokluklar, sözcük tablosu hâlinde gösterilmiştir.

3.10. Esmâ-i Ecnebiyye

Yabancı adların çokluğunun Türkçe kurallara göre yapılması gerektiği, sonu /k/ ile yabancı sözcüklere gelen hâl eklerinin /k/ harfini /g/ye değiştirmedeği ve yabancı sözcüklerle yapılan tamlamaların Arapça ve Farsçadaki tamlama kurallarına göre yapılmaması gerektiği bu bölümde anlatılmıştır. Konu bitiminde "İhtar" başlığı altında yabancı kelimelerin sonuna getirilen Arapçadaki {iyyet} ekinin Türkçede kullanılmadığı, bu ek yerine {IAr} ekinin kullanıldığı belirtilir.

3.11. Esmâ-i Hassanın Cemi

Bu başlıkta özel adların çokluğunun sadece bazı durumlarda yapılabileceği söylenerek bu durumların bir ada benzetilen varlıklar ve tarihe ait bazı toplulukların ifade edilmesi olduğu aktararak bu durumlara örnekler verilmiştir.

3.12. Ahval-i İsim

Adların yalın, yükleme, ayrılma, bulunma ve ilgi olmak üzere altı hâli olduğu belirtilerek hepsinin tanımı yapılmış ve örnekler verilmiştir. Konu bitiminde "Temrin" başlığı altında çeşitli metinler verilerek metinde geçen yükleme, yönelme, bulunma ve ayrılma hâllerinin bulunması istenmiştir.

3.13. Müstesneyat

Türkçede bir heceli sözcüklerin yükleme, yönelme, tamlanan ve tamlayanlarında bazı istisnaların olduğu aktarılarak, bu istisnaların /k/ > /g/, /ç/ > /c/ değişimi olduğu tablo ve örneklerle anlatılmıştır. Ayrıca "Temrin" başlığı altında metin verilerek tamlayan ve tamlananların gösterilmesi istenmiştir.

Eserde ad tamlamalarının belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki türünün olduğu belirtilmiştir. Dilimizde Türkçe tamlamalar dışında Arapça ve Farsça kurallara göre tamlamalar da yapıldığı aktarılmıştır. Bu durumlara çeşitli örnekler verilmiştir. Ayrıca Farsça ve Arapça kurallara göre Türkçe tamlama yapılamayacağı belirtilmiştir.

3.14. Tetabu-i İzafet

Zincirleme ad tamlamasının tanımı yapılmış ve örnekler verilmiştir. Konu bitiminde "Sarf Tarihi" başlığında eski eserlerde çok uzun bir şekilde yapılan zincirleme ad tamlamasına çok rastlandığını ancak şimdi ikiden fazla sözcükle kurulan tamlamaların uygun olmadığı belirtilmiştir.

3.15. Mübhemat

Belirsizlik zamirleri ve sıfatlarının tanımı yapılmış ve bunlara örnekler gösterilmiştir. "Kendi" başlığında bu sözcüğün eskiden nasıl yazıldığı ve çokluk biçiminin nasıl yapıldığına değinilmiştir. Konu bitiminde "Temrin" başlığı altında metin verilerek metindeki tamlamaların bulunması istenmiştir.

3.16. İmlâ

Bu kısımda metin verilerek parantez içine alınan sözcüklerin doğru bir şekilde imlâsının yapılması istenmiştir. "Kim" başlığı altında bu sözcüğün özellikleri, nerelerde nasıl kullanıldığı anlatılarak bunlara örnekler verilmiştir.

3.17. Üslub

Bu başlıkta örnek bir metin verilmiştir. "Temrin" bölümünde metin verilerek metindeki belirsizlik zamirleri ve sıfatlarının bulunması istenmiştir. "Sarf Tarihi" bölümünde bazı durumlarda "kes" sözcüğünün "kimse" sözcüğü yerine kullanılabildiği belirtilmiştir.

3.18. Terakib-i Sakime

Kurala uymayan tamlamaların tanımı yapılmış ve örnekler verilmiştir. Ayrıca "hayli", "kaç", "hani" ve "hangi" sözcüklerinin özellikleri ayrı başlıklar altında incelenerek örneklendirilmiştir.

3.19. İkinci Fası

İlk olarak "İsm-i İşaret" başlığı altında "bu", "şu" ve "o" sözcüklerinin aldıkları hâl eklerine göre çekimleri tablo hâlinde verilerek bu adların çokluk eki almış şekilleri ve bunlara örnekler verilmiştir. Konu bitiminde "Sarf Tarihi" başlığı altında eskiden "şu" yerine "şol" sözcüğünün kullanıldığı aktarılmıştır. Ayrıca "Temrin" başlığı altında beş tane belirsizlik zamiri ve sıfatları verilerek bunlara uygun beşer tümce oluşturulması istenmiştir. Diğer bir alıştırmada ise örnek bir paragraf verilerek bu paragraftaki belirsizlik zamiri ve sıfatlarının hangi anlamlarda kullanıldığının tespit edilmesi istenmiştir. "Şive" başlığı altında ise *el* ve *boğaz* sözcüklerinin hangi sözcüklerle birlikte kullanıldığı örneklenmiştir.

3.20. Esmâ-i İdad

Bu bölümde sayı adları anlatılmıştır. Farsça ve Arapçadan dilimize bazı sayı adlarının girdiği belirtilerek bunlara örnekler tablolarla verilmiştir. Konu bitiminde "Temrin" başlığı altında örnek şiir metni verilerek metinde geçen işaret adlarının bulunması ve bunların türlerinin belirtilmesi istenmiştir. Ayrıca "İdad-ı Tevziyye" maddesinde ise üleştirme sayıları anlatılarak örnekler tablo şeklinde verilmiştir.

3.21. Üçüncü Fası

Sıfat, pekiştirme sıfatları, sıfat tamlamaları, sıfat tamlaması şeklindeki birleşik sözcükler gibi konular bu başlık altında anlatılmıştır. Eserde "Sıfat" başlığı altında sıfat tanımı, sıfatlara örnekler, sıfat tamlamaları, sıfatlarda çokluk yapımı gibi hususlar anlatılmıştır. "Sıfat-ı Semaiyye, Sıfat-ı Kıyasiyye" başlığında bunların tanımları aktarılarak bunlara örnekler verilmiştir. "Sıfat-ı Kıyasiyye" başlığı altında bu sıfat türünün {II} eki ilavesiyle yapıldığı aktarılmıştır. Ayrıca sıfat-ı kıyasiyenin Arapça ve Farsçadaki örneklerine de yer verilmiştir. {CA} ekinin adlara eklendiğinde o adın sıfat olduğu ifade edilerek bu ekin geldiği sözcüklere ne gibi

anlam farklılıkları kattığı anlatılmıştır. Konu bitiminde "Temrin" başlığı altında örnek metin verilerek boş bırakılan yerlere işaret adlarının getirilmesi istenmiştir. "Şive" başlığı altında "bu, şu, o, ora, bura, şura, öyle, böyle ve şöyle" kelimelerinin bir metindeki kullanımlarına örnekler verilmiştir. "Elfaz-ı Müştereke" başlığı altında ise çeşitli sözcükler verilerek bu sözcüklerin eş seslilerinin bulunması istenmiştir.

Türkçedeki sayı sözcüklerinin sonuna {ncl} ekinin eklenerek sıfat yapıldığı anlatılmıştır. Farsçadaki sıra sayıların dilimizde kullanımının olmadığı belirtilmiştir. Konunun bitiminde "Şive" başlığı altında sayı adlarının geçtiği örnek tümceler verilmiştir.

3.22. Sıfat-ı Tekidiyye

Bu kısımda pekiştirme sıfatları tanımlanarak bunlara örnekler verilmiştir. Mübalağa sıfatları yapılırken hangi sözcüklerin kullanıldığı anlatılmıştır. Ayrıca üstünlük anlamı bildiren sıfatlara da değinilmiştir. Konu bitiminde "Temrin" başlığı altında örnek bir metin verilerek boş bırakılan yerlere uygun sıfatlar getirilmesi istenmiştir.

3.23. Terakib

Sıfat tamlaması konusunda sıfat tamlamasının tanımı yapılmış ve örnekler verilmiştir. Farsçanın kurallarına göre sıfat tamlamalarının nasıl yapıldığı konusuna da değinilmiştir. Ayrıca "Birkaç Misal" başlığı altında birtakım örneklere yer verilmiştir. Arapça ve Farsça kurallara göre tamlamaların nasıl yapıldığına değinilmiştir. "Temrin" başlığında bazı adlar verilerek özel kurallara göre sıfat yapılmaları istenmiştir. Başka bir alıştırmada ise örnek bir metin verilerek bu metni oluşturan tümcelerin anlatılan kurallara göre incelenmesi istenmiştir.

3.24. VASF-ı TERKİBİ

Terkip tanımı verilerek örnek tümcelerle anlatım desteklenmiştir. Ayrıca Farsçadaki kurallara göre de birleşik sıfat yapımı anlatılmıştır. "Temrin" başlığı altında örnek metin verilerek tümcelerde bulunan sıfatların bulunması istenmiştir. Diğer bir alıştırmada ise örnek metin üzerinde boş bırakılan yerlere sıfatların konması ve bu sıfatların mübalağa yapılması istenmiştir.

3.25. Dördüncü Fası

Adıl, adil türleri, Farsça ve Arapça adıllar, mastarlar, eylem, birleşik eylem, kip, yardımcı eylem, edat, edat örnekleri, Osmanlıcanın tarihçesi ve 27 adet kural dâhilinde Arapça ve Farsça ile ilgili olan konular aktarılmıştır. İlk olarak "Zamir" başlığı altında zamirin tanımı ve bu konuya uygun örnekler verilmiştir. Asıl zamirlerin *ben*, *sen* ve *o* olduğu aktarılmıştır. Zamirlerin hâl ekleri alarak nasıl kullanıldıklarına değinilmiştir. Konu bitiminde "Temrin" başlığında örnek

metin verilerek sıfat tamlamalarının bulunması istenmiştir. "Mevadd-ı Tahririyye" kısmında yazı ile ilgili kurallar hakkında sorular sorulmuştur. "Şive" başlığı altında bazı sözcükler verilerek bunların anlamları hakkında bilgiler istenmiştir. "Faide" bölümünde sözcüklerin dört kısma ayrıldığı, bunların eş anlamlı, zıt anlamlı, eş sesli ve tek anlamı olan sözcükler olarak dörde ayrıldığı aktarılmıştır. "Tahlil" başlığı altında ise tahlilin tanımı verilerek *tahlil sarfı* ve *tahlil nahvı* olarak ikiye ayrıldığı bildirilmiştir.

3.26. Aksam-ı Zamir

Zamirin *şahıs zamirleri*, *iyelik zamirleri*, *aitlik zamiri*, *zamir kökenli şahıs ekleri* ve *iyelik kökenli kişi ekleri* olmak üzere beşe ayrıldığı anlatılmıştır. Bunlardan her biri, örnek tümce ve tablolar verilerek ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Konu bitiminde "Kelimat-ı Mütezadde" başlığı altında örnek sözcüklerin zıtlarının bulunması istenmiştir. "Temrin" başlığında örnek tümceler verilerek "o" sözcüğünün farklı işlevleri sorulmuştur. "Şive" başlığı altında şahıs ve iyelik zamirlerinin kullanımları örnek metinde gösterilmiştir. "Terkibat" kısmında tamlamanın tanımı verilmiştir. Ayrıca "açmak" kelimesinin çeşitli tamlamalardaki farklı kullanımlarına yer verilmiştir. "Temrin" başlığı altında ise âitlik ekinin geçtiği örnek tümceler verilmiştir.

3.27. Zamair-i Farisiyye ve Arabiyye

Bu kısımda dilimizde Farsça zamirlerin kullanımı yokken Arapçadaki "*hüve*" ve "*suver-i saire*"nin kullanımının devam ettiği aktarılır. Konu bitiminde "Esile" başlığı altında bazı sözcük tanımları sorulmuş ve cevabı istenmiştir. "Kelimat-ı Müteradife" başlığı altında ise bir sözcük topluluğu verilerek bunların arasından eş anlamlıların ayrılması istenmiştir.

3.28. Masdar

Mastarın tanımı ve ilgili örnekler bu bölümde verilmiştir. Türkçede mastarların ince ve kalın ünlülü olmak üzere ikiye ayrıldığı aktarılmıştır. Pekiştirme mastarları ve hafifletilmiş mastarların tanımları verilerek örneklendirilmiştir. "Cümel-i Mütezadde" başlığı altında örnek tümceler verilerek bu tümceyi oluşturan sözcüklerin zıtlarının bulunması istenmiştir. "Sarf Tarihi" başlığında mastarların eskiden "*sevmegin*", "*yazmagın*" gibi biçimleri olduğu, bunların sebep belirttiği ifade edilmiştir. "Kelimat-ı Müteradife" başlığı altında üç sözcük örneği verilerek bunların tarif edilmesi istenmiştir. "Sarf Tarihi" kısmında "*kesmek*" gibi bir kullanımın eskiden "*kirmek*" şeklinde yazıldığına değinilmiştir. "Kelimat-ı Mütezadde" başlıklı alıştırmada sözcükler verilerek bunların zıtlarının yazılması istenmiştir. "Tarif" başlığı altında da sözcükler verilerek bunların tarif edilmesi istenmiştir.

3.29. Masadır-ı Mürekkebe

Bu bölümde birleşik mastarların yapılış biçimleri, bunlara örnekler, tezlik anlamı içeren mastarlar, fiilimsiler, mastarlara gelen ekler, bunların geçirdikleri değişimler ve çeşitli örnekler anlatılmıştır. "Temrin" kısmında bir metin verilmiş ve mastarların bulunması istenmiştir. Başka bir alıştırmada ise bir metin verilmiş ve bu metnin işlenmiş tüm konulara göre çözümlenmesi istenmiştir.

3.30. Fiil

Fiilin tanımı, fiillere örnekler, tümcede fiilin nasıl bulunabileceğine dair bilgiler, fiilde şahıs, fiilde zaman, fiil çekimi, geçişli ve geçişsiz fiiller gibi konular anlatılmıştır. "Bazı Müstesna" başlığı altında "çökmek" fiili gibi bazı fiillerin geçişli yapılırken {dır} eki almayabileceği belirtilmiştir.

3.31. Mürekkeb Fiiller

Bu kısımda yardımcı fiiller belirtilmiş ve bu yardımcı fiillerin görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart şekilleri tablolar halinde gösterilmiştir.

3.32. Fiil-i İane ile Mürekkeb Sigalar

Bu başlık altında *istek fiilinin hikâyesi, gereklilik fiilinin hikâyesi, görülen geçmiş zamanın hikâyesi, öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, şimdiki zamanın hikâyesi, gelecek zamanın hikâyesi, geniş zamanın hikâyesi, istek fiilinin rivayeti, gereklilik fiilinin rivayeti, öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti, şimdiki zamanın rivayeti, gelecek zamanın rivayeti, geniş zamanın rivayeti, istek fiilinin şartı, gereklilik fiilinin şartı, görülen geçmiş zamanın şartı, öğrenilen geçmiş zamanın şartı, şimdiki zamanın şartı, gelecek zamanın şartı, geniş zamanın şartı, tezlik fiilleri, yeterlik fiilleri, yakınlık fiilleri, tezlik fiilinin görülen geçmiş zamanı, öğrenilen geçmiş zamanı, şimdiki zamanı, geniş zamanı, gereklilik, gelecek, istek ve emir şekilleri, yeterlilik fiilinin görülen geçmiş zamanı, öğrenilen geçmiş zamanı, şimdiki zamanı, geniş zamanı, gereklilik, gelecek, istek ve emir şekilleri, zarf-fiiller, bağlama ulaçları, zaman anlamı taşıyan kipler, takip anlamı taşıyan kipler, sona erme anlamı taşıyan kipler, başlangıç anlamı taşıyan kipler, yaklaşma fiilleri, dönüşlü fiiller ve sıfat-fiiller, ayrı başlıklar hâlinde tablolarla desteklenerek anlatılmıştır.*

3.33. Edevat

Edatın tanımı, cümledeki görevleri ve bunlara örnekler verilmiştir. Bu bağlamda "a, ancak, aya, eğer, eğerçi, ala, elbette, ama, evet, üzere, aman, ey, eya, için, işte, iken, ile, imdi,

bari, bütün, belki, bile, tek, {cek}, {cak}, {cegiz}, {cagız}, {ce}, çünkü, hayır, dahı, dek, degin, {dan}, de, daha, diye, zira, {siz}, şayed, sanki, sonra, acaba, fakat, artık, asla, aman, önce, eğer, ise, {se}, {eli}, ile, beraber, beri, başka, bazı, binaenaleyh, peki, ta, daima, {dir}, {si}, {msi}, dolayı, kadar, ki, guya, gibi, göre, geh, binaberin, binaen, {lik}, {lık}, meğer, hem, hiç, ne, her, mend, ver, nak, yar, manend, gar, kar, dar, dirig, diriga, hayf, efsus, vakıa, mademki, zinhar, kaşki, va hasreta, ya-i nisbet, hey, guna, gunne, henüz, e, zihi, yine, ya, ki, bila, hele, yani, haydi, be, ba, bir, bi, ta, çe, na, heman, naşi, mesela, acaib, iyyet, {t}, ve, vah" edatları ayrı başlıklar hâlinde tanımlanarak örneklendirilmiştir.

3.34. Lahika ve Tarihçe

Bu başlıklar altında Arapça ve Farsçanın Osmanlıcaya etkisi anlatılmıştır. Bunun yanında "Tezkir ve Tenis" bölümünde sözcüklerin nasıl eril ve dişil yapılacağı ve bunlara örnekler gösterilmiştir.

Son olarak eserde 27 kural hâlinde Arapça ve Farsçadaki dil bilgisi konuları aktarılmıştır. Bu bağlamda anlatılan konular; *kelimelerin eril ve dişil yapımı, tamlama kurma kuralları, ism-i fail, ism-i meful, ism-i mekân, ism-i zaman, ism-i âlet, ism-i tasgir, ism-i mensub, mübalağa-i ism-i fail, ism-i tafdil, sıfat-ı müşebbehe, Farsça, isim, ism-i fail, ism-i meful, sıfat-ı müşebbehe, hasil-ı mastar ve edattır.*

Değerlendirme ve Sonuç

Anadolu sahasında görülen ilk dil bilgisi kitabımız Bergamalı Kadri tarafından yazılmış olan Müyessiretü'l-Ulûm adlı eserdir. Bu dil bilgisi kitabından sonra birçok dil bilgisi kitabı çeşitli yazarlar tarafından meydana getirilmiştir. Bu kitaplardan çoğu farklı amaçlarla Arapça ve Farsçanın kurallarına göre yazılmıştır. Bu amaçlardan birisi de Ahmet Rasim'in eserinin ön sözünde bahsettiği üzere çocuklara yani öğrencilere yönelik olan eğitim ve öğretimlerde kullanılmak için dil bilgisi kurallarının örneklerle anlatılmasıdır.

Bu çalışmada incelenen Ahmet Rasim'in "Yeni Usul Muallim-i Sarf" adlı eseri, Osmanlı Devleti'nin son döneminde meydana getirilmiş, o günün mevcut dil bilgisi kurallarını açıklayıp örnekleyerek ve dil bilgisi öğretiminin pekiştirilmesi amacıyla alıştırma eklenerek yazılmış olan bir eserdir. Yazar, bu eseri okullarda öğrenim gören öğrencilere verilen dil bilgisi dersinde öğretmenlerin ve öğrencilerin yararlanması amacıyla yazmıştır. Rasim; Arapça, Farsça ve Türkçedeki dil bilgisi konularını Fransa'da yazılmış olan Larive ve Fleury vb. dil bilgisi kitaplarındaki kurallara uygun olarak eserini meydana getirmiştir. Aynı zamanda önceki dil bilgisi kitaplarında ele almadığı Batılıların dil bilgisi kitaplarındaki teorik ve pratik yöntemleri bu eserinde uyguladığı görülür.

Yazar, eserine Osmanlı Türkçesinin kökeni hakkında bilgiler vererek bir başlangıç yapmıştır. Bu bağlamda eserdeki konular, Arapça dil bilgisindeki başlıklar doğrultusunda bir eğilim gösterir. Ahmet Rasim; *ism-i mekân, ism-i mensub, ism-i alet* gibi konuların Arapça dil

bilgisinin konularından olduğunu, bu nedenle de Türkçe öğretimi için bir öneminin olmadığını ifade etmiştir. Ancak eserde; Arapça ve Farsça dil bilgisi konularına ağırlık verilmiştir.

Eserde; dilin ve dil bilgisinin tanımı, Osmanlıcanın kökeni, sesli harfler, imla işaretleri, hareketler, söz, sözcük, sözcük türleri, ad, ad türleri, özel adların kökeni, cins adların kökeni, adların çoğul yapımı, yabancı adlar, özel adların çoğul yapımı, adın halleri, zincirleme ad tamlaması, adıl, adıl türleri, işaret ve sayı adları, sıfat, pekiştirme sıfatları, sıfat tamlamaları, Farsça ve Arapça adillar, mastar, eylem, birleşik eylem, kip, yardımcı eylem, edat, edat örnekleri, Osmanlıcanın tarihi, Arapça ve Farsça ile ilgili olan konular anlatılmıştır. Dilimize yabancı dilden giren sözcüklerin listeleri ve fiil çekim tabloları verilmiştir. Eserin içeriğinde görüldüğü üzere bu eser bir şekil bilgisi mahiyetindedir.

Eserde anlatılan konular ana başlıklarıyla ad, adıl, eylem, sıfat ve edattır. Bunların arasında en ayrıntılı anlatılan konu, edattır. Edat başlığı altında 114 edat örneği ayrı başlıklar hâlinde incelenerek anlatım, örneklerle desteklenmiştir. Bu edatlar Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dildeki farklı örneklerden oluşur. Eserde edatlara ağırlık verilmesi, eski dil bilgisi anlayışımızdan kaynaklanır. Çünkü Arapça ve Farsçada ad çekim ekleri de edat olarak değerlendirilir. Edatlarla ilgili olan bu terimler, dil bilgisi terimleri sözlüklerine katkı sağlayarak araştırmacılara yardımcı olabilir.

Eserde birçok metin ve örnekle desteklenmiş alıştırmaların çokluğu dikkat çekmektedir. Bu alıştırmalar; şiir, tarihî metin, hikâye ve roman gibi edebî türlerden örnekler aktararak oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu durum, öğrencilerin anlatılan konuları rahatlıkla öğrenmesi, öğrendiklerini pekiştirmesi açısından eserin amacına ulaşmasını sağlamıştır.

Eseri, eğitim bilimleri açısından kısaca değerlendirecek olursak yazarın kullandığı öğretim yöntemi; anlatım, alıştırma, soru - cevap uygulaması tekniklerinden oluşur. Eserde maddelendirme yöntemiyle konuların anlatılması, öğrencilerin öğrenimini kolaylaştırmıştır. Eserde her konunun bitiminde; *uyarılar, anlatılan konunun geçmişte yazılmış kitaplarda nasıl geçtiğine dair bilgiler, kural dışı olan hususlar, imlâ özellikleri, galatat kullanımlar, üslup, tasvir, yanlış kurulan tamlamalar, terkibat, şive, mecaz ve gerçek anlam, örnekler, faydalı bilgiler, tahlil, aynı kökten türemiş sözcükler, zıt anlamlı sözcükler, eş anlamlı sözcükler, tarif, eylemler ile ilgili kurallar ve alıştırma* gibi başlıklar altında verilen alıştırmalarla öğrencilerin öğrendiği konuları pekiştirmesi hedeflenmiştir. Ayrıca konu anlatılırken aralarda yer verilen *uyarı, fayda, yeri gelmişken söylenen söz* vb. başlıklarla öğrencinin dikkatinin üst seviyede tutulması sağlanmıştır.

Eserin farklı yer ve zamanlarda ilkokul, ortaokul ve liselerde anlatılmak üzere üç farklı düzeyde yazılmış 19 adet baskısı tespit edilmiştir. Ahmet Rasim'in çalışmanın başında bahsedildiği gibi "Yeni Usul Muallim-i Sarf" adlı eseri dışında farklı düzeylerde yazdığı ve bu düzeylere göre aşamalı olarak yayımladığı dil bilgisi kitapları mevcuttur. Bu durum, Rasim'in dil bilgisi konusuna büyük ölçüde hassasiyet gösterdiğini ve önem verdiğini gösterir. Rasim'in nihai amacı da mevcut dil bilgisi kurallarına yenilerini eklemek ve bu konuyla ilgilenen hem

öğrenci hem de öğretmenlerin konu hakkındaki bilgilerini derinleştirmek ve ufuklarını genişletmektir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1987). *Ahmet Rasim*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Altınkaynak, H. (2004). *Nükte ve Fıkralarıyla Ahmet Rasim*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Altınkaynak, H. (2007). *Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Bakış, N. (1987). *Ahmet Rasim'in Dilbilgisi Kitapları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri*. (1990). Ahmed Rasim. (Aktaş, Ş.), (s. 255-258). İstanbul: Ötüken - Söğüt Neşriyat.
- Bilgin, İ. (2002). *Ahmet Rasim Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Dilâçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, S. 338, 83-145.
- Ertaylan, İ. H. (2011). *Türk Edebiyatı Tarihi I-IV*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gökman, M. (1989). *Ahmet Rasim (İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam)*, İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları.
- Hızarcı, S. (1953). *Ahmet Rasim Hayatı, Sanatı, Eseri*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- İslâm Ansiklopedisi*. (1997). Ahmed Rasim (Siyavuşgil, S. E), (s. 200-202). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, A. S. (1965). *Ahmet Rasim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkırımlı, A. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi - I*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Rasim, A. [1328 (1910)], *Yeni Usul Muallim-i Sarf*, İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- Sazak, Ş. (2016). *Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muallim-i Sarf Adlı Dilbilgisi Kitabı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. (2003). Ahmet Rasim. (s. 37-38). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tokatlı, S. (2003). *Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf*, Kayseri: Laçın Yayınları.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. (1977). Ahmed Rasim. (s. 72). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ulusal Toplu Katalog. (2016). http://www.toplukatalog.gov.tr/index.php?_f=1&the_page=&cwid=2&keyword=yeni+usul+muallimi+sarf&tokat_search_field=1&order=0&command=Tara#12 adresinden edinilmiştir.

Yeşilyurt, E. (2002). *Ahmet Rasim Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Yetiş, K. (1980). *Ahmed Râsim Matbûat Hâtıralarından Muharrir, Şâir, Edib*, İstanbul: Tercüman Gazetesi.